

חבל נחלתו

סימן לט

איסור קצירה קודם העומר

א. אסור לקצור מחמשת מיני דגן לפני העומר¹. ופרשוה לפני קציר העומר. ויש שגרסו שאסור לקצור לפני הפסח². עפ"י הגירסה הראשונה, יש הסוברים שאם מטעם כלשהו הוכרחו לקצור את קציר העומר לפני ט"ז בניסן, הותרו גם שאר מקומות לקצור עוד לפני ט"ז בניסן³.

ב. איסור קצירה קודם הבאת העומר הוא איסור עשה⁴, ולכן הקוצר אינו לוקה והקציר כשר⁵.

ג. כל תבואה שלא השרישה קודם הקרבת העומר⁶ אסור לקוצרה עד שיתירנה קציר העומר בשנה הבאה⁷. ויש חולקים שהתאריך הקובע להשרשה הוא קצירת

1. במס' חלה (פ"א מ"א) נאמר: "חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים והכוסמין ושבולת שועל ושיפון... ואסורין בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר", משנה זו נשנית אף במסכת מנחות (פ"י מ"ז). מפורטים בה שני איסורים אכילת חדש לפני העומר וקצירת תבואה חדשה לפני העומר. וכן במנחות (ע"א), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג), כפתור ופרח (פ' נה). וכתב הרמב"ם בפה"מ (חלה שם) וכן כתבו מהר"י קורקוס (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג) ומנחת חינוך (מצ' שב אות ז) שדין זה נלמד מן האמור: "ראשית קצירכם – שתהא תחלה לכל הנקצרים". הכסף משנה (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג-טז) הקשה שמן הש"ס עולה שאסור לקצור קודם הבאת העומר ולא קודם קצירתו. ותמהו האחרונים (לחם משנה, ברכת הזבח מנחות סז ע"א ו-ע"ב, תויר"ט חלה פ"א מ"א, מנ"ח מצ' שב אות ז) על דבריו שדוקא אכילה מן התבואה החדשה תלויה בהבאת העומר, אבל לא איסור הקצירה. ולפי תוס' (מנחות ע"כ ד"ה מאי) מחלוקת האמוראים בגמ' בין ר' יונה לר' יוסי בר זבדא היא בשאלה האם מותרת קצירה עם קצירת העומר או עם הבאתו.
2. הר"ש ורע"ב גרסו במשנה בחלה ובמנחות: "ואסורים בחדש לפני העומר ומלקצור לפני הפסח" וכן גרס הגר"א (שנו"א חלה שם). לכאורה אין נ"מ בין הגירסאות שכן ביום הראשון של פסח אסור לקצור והותר רק לאחריו בזמן קצירת העומר (רבינו גרשום מנחות ע"ב), רש"י (מנחות שם ד"ה ומלקצור), גר"א (שם). ועיי' בהערה הבאה שיש שכתבו נ"מ בין הגירסאות.
3. מנחת חינוך (מצוה שב אות ז) כיון שהמתיר הוא הקציר בפועל ולא זמן הקציר הרשום.
4. איסור זה הוא לאו הבא מכלל עשה – מנ"ח (מצ' שב אות ד), שו"ת שאג"א (חדשות סי' ח) ולכן אין לוקים עליו.
5. רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"א): "והקוצר קודם קצירת העומר אינו לוקה והקציר כשר". כפתור ופרח (פ' נה).
6. במנחות (ע"ב) נחלקו האמוראים עד מתי צריכה התבואה להשריש כדי שיתירה העומר, רבי יונה אמר קודם הבאת העומר ור' יוסי בר זבדא אמר קודם קצירת העומר (ויש הופכים את הגירסא). וכן בירושלמי (חלה פ"א ה"א). ופסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ד) כדעה הסוברת מהקרבת העומר.
7. המשך המשנה בחלה (פ"א ה"א) הוא: "ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבוא העומר הבא". בניגוד לראש המשנה בה פורטו שני איסורים קצירה ואכילה, הרי בסיפא

סימן לט – איסור קצירה קודם העומר

העומר ולא הקרבתו⁸. שכתבו שהאיסור בזה"ז מדרבנן¹⁴, ויש שהתפקו בכך¹⁵, ויש שהתירו בימינו כל קצירה לפני העומר¹⁶ בכל מקום בא"י ובחו"ל.

ו. לדעת רוב הראשונים והאחרונים האוסרים קצירה בזמן הזה קודם העומר, מותר לקצור ממוצאי ט"ו בניסן¹⁷ כשעה אחת לאחר צאת הכוכבים¹⁸, ויש אומרים שמותר לקצור רק לאחר הארת המזרח ביום הנפת העומר¹⁹. ויש מתירים לקצור

ד. נחלקו הראשונים האם איסור קצירה נוהג בחו"ל⁹, יש אומרים שנוהג אף בחו"ל¹⁰, ויש אומרים שאינו נוהג אלא בארץ ישראל¹¹. בזמן הזה, יש אומרים שמותר לקצור בחו"ל לפני קצירת העומר¹². ה. בזמן הזה, שאין בימ"ק קיים ואין קצירת והבאת העומר, יש אומרים שאיסור קצירה בתקופו והאיסור הוא מהתורה וכן חלים כל איסורי דרבנן¹³ השייכים בו, ויש

- לא פורט לגבי מה האיסור. הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ד) פסק שהוא נאמר לגבי שני האיסורים: קצירה (בהל' זו) ואכילה (כמובא בהלכה הבאה).
8. ר"ע מברטנורה (מנחות פ"י מ"ז).
9. דין זה אינו תלוי באיסור "חדש", אלא תלוי בהלכה הקובעת שמקום הראוי להבאת עומר אסור בקצירה קודם העומר, ומקום שאינו ראוי להבאת עומר מותר בקצירה (מנחות ע"א ע"א). ולכן לפי ר' יוסי ב"ר יהודה שמותר להביא מנחת העומר מחו"ל ממילא איסור קצירה חל אף בחו"ל.
10. ר"י בתשובה (שטמ"ק מנחות פד ע"א אות א) פסק כר' יוסי בר' יהודה, ואסר קצירה בחו"ל קודם העומר, ובמקום שחל איסור קצירה חל אף האיסור להגדיש לפני העומר. ור"י התיר להערים ולמכרו לנכרי עד אחרי הקציר ולהגדיש ולהכניסו לבית לפני הגשמים, משום הפסד.
11. רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג), ולשיטתו שעומר בא רק מא"י (עי' בהערות הקודמות). ור"מ (שטמ"ק מנחות פד ע"א אות א) פסק שאיסור הקצירה הוא רק בארץ ישראל משום שהיא מצוה התלויה בארץ ונוהגת רק בארץ ישראל, ובאיסור חדש ישנו לימוד מיוחד מ"מושבותיכם" שנוהג גם בחו"ל.
12. יש שדייקו כן מהרמב"ם שכתב שאסור לקצור בא"י, משמע שבחו"ל מותר. וכן עפ"י שיטת הר"מ לעיל הערה 11. ויש שהתירו בחו"ל מצד הספק כמי לפסוק ומצד הפסד התבואות (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקסב).
13. רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג), שטמ"ק (מנחות פד ע"א בשם ר"י), שו"ת שאג"א (ח"ב, דין חדש סי' ח), תפא"י (חלה פ"א מ"א אות ה), שו"ת מלבושי יו"ט (ח"ב, חובת קרקע סי' יא).
14. שפת אמת (מנחות ע"א ד"ה במשנה).
15. תוס' אנ"ש (חלה פ"א מ"א), קרן אורה (מנחות ע"א ע"ב).
16. רש"ש (מנחות ע"א ד"ה במשנה).
17. במגילה (כ ע"ב) במשנה: "כל הלילה כשר לקצירת העומר". ובמנחות (ע"א ע"א) במשנה: "מצותו לקצור בלילה נקצר ביום כשר ודוחה את השבת". ובגמרא העמידו שהמשניות חולקות לפי שיטת רבי (שמכשיר קציר יום) ור"א בר' שמעון (שפוסל קציר יום), ופסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ז) כרבי שקציר יום כשר לעומר. ולפי"ז בזמננו מותר לקצור מעת שהיה ניתן לקצור את קציר העומר.
18. כן דייק הרש"ס (חלה פ"א ה"א הו"ד במלא"ש חלה פ"א מ"א).
19. כן דייק הרשב"א מרש"י (מנחות ע"ב) שמותר לקצור מהעת האחרונה המותרת לקציר העומר.

חבל נחלתו

- לפני העומר בזה"ז, משום הפסד, אבל לא לגדוש²⁰.
- ז. מקום שאין ראוי להביא ממנו את העומר, אבל קציר העומר עתיד להתירו, כגון בית השלחים או עמקים, מותר לקצור שם לפני קציר העומר²¹. וכן מותר לקטוף ביד ולא בכלי אפילו ממקומות שמביאים משם את העומר²².
- ח. אף במקומות שמותר לקצור לפני העומר – אסור לעשות גדיש²³ לפני העומר²⁴. ולא יעשה אותן כריכות²⁵ כדרך
- הקוצרין, אלא יניחם צבתים צבתים²⁶. ומעת שהותר לקצור בכל מקום מותר לעשות גדיש²⁷.
- ט. היו מקומות שהיו קוצרין וגודשין לפני קצירת העומר ולא מיחו בידם חכמים²⁸.
- י. יש אומרים שממקומות המותרים בקציר או ע"י קיטוף מותר היה למכור קמח וקלי בירושלים מיד עם הנפת העומר אע"פ שודאי נקצר ונטחן לפני הקרבת העומר²⁹, וי"א שעשו שלא ברצון חכמים³⁰. ולשתי

- תוס' (מנחות ע"ב ד"ה מאי), כסף משנה (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג-טז, ע"י לעיל הערה 1) שו"ת שאג"א (חדשות סי' ח).
20. תוס' אנשי שם (חלה פ"א מ"א).
21. ספרא (אמור פר' י), מנחות (פ"י מ"ח), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"ג), כפתור ופרח (פ' נה).
22. מנחות (סח ע"א), רש"ס (הו"ד במלאכת שלמה פ"י מ"ה). והרמב"ם השמיט הלכה זו.
23. הרמב"ם בפה"מ (מנחות פ"י מ"ח) פרש שהגדיש הוא תבואה אחר דִּישָה וזריה והוא כרי בלשון חכמים, וראב"ע (שמות כב, ה) ומצודת ציון (שופטים טו, ה; איוב כא, לג) פרשו שהיא ערימת אלומות. ולשון המשנה (פ"ה מ"ז) "המעמר לגדיש", וכן "החוטט בגדיש" (סוכה פ"א מ"ח) משמע שלא כרמב"ם.
24. מנחות (פ"י מ"ח), פסחים (נו ע"א), כפתור ופרח (פר' נה). האיסור להגדיש הוא מדרבנן, וטעם הגזרה כתבו הראשונים (רש"י מנחות ע"א ד"ה לפני העומר; תוס' מנחות סח ע"א ד"ה קוצרים; שטמ"ק מנחות ע"א אות ב; מאירי פסחים י"א ע"א, נה ע"ב) מחשש שיבוא לאכול מן התבואה קודם הנפת העומר. ובשו"ת שאג"א (חדשות סי' ד ו-ח) כתב שאיסור הגדיש כדי שלא יחשדוהו שקצר באיסור מן החדש.
25. יש מפרשים כריכות – אלומות גדולות וצבתים אלומות קטנות (פה"מ לרמב"ם – מנחות פ"י מ"ט, רע"ב – מנחות פ"י מ"ט בפירוש השני), ויש מפרשים צבתים – שאינם קשורים וכריכות אלומות קשורות (רע"ב שם בפירוש ראשון).
26. מנחות (פ"י מ"ט), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"ו).
27. כ"נ מלשון הפוסקים. אולם מתוס' אנשי שם (חלה פ"א מ"א) משמע שמותר לגדוש רק מעת שמותר לאכול, ובזה"ז כל יום הינף אסור באכילה.
28. פסחים (פ"ד מ"ח, נה ע"ב): "ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם ואלו הן שלא מיחו בידם... וקוצרין וגודשין לפני העומר ולא מיחו בידם".
29. דעת ר' יהודה (מנחות פ"י מ"ה) וכן פסקו רמב"ם (פה"מ שם), רע"ב (פה"מ שם), מלאכת שלמה (פה"מ שם), שאג"א (החדשות הל' חדש סי' ד).
30. דעת ר' מאיר (מנחות פ"י מ"ה), וכן פסקו ס' יראים (סי' עח) תפא"י (מנחות פ"י מ"ה).

סימן לט — איסור קצירה קודם העומר

הדעות נראה שלא הותר להגדיש³¹.
 יא. בימינו שמכונת הקציר עושה את כל הפעולות מקציר עד למצב של גרעינים ללא קליפות נראה שאסור לקצור אף במקומות שאינם ראויים לקציר העומר מצד איסור גדיש. אולם י"א שבימינו אין אפשרות אחרת ומחמת הפסד הותר אף להגדיש לפני העומר³². ונראה שלכו"ע אין לטחון לפני העומר³³.
 יב. מותר לקצור לפני העומר לשחת³⁴, ומותר לקצור תבואה שלא הביאה שלישי בשולה³⁵ כדי להאכיל לבהמה³⁶. י"א שהשליש האמור הוא השליש הראשון של הבשלת התבואה³⁷ (הקרוי בתבואה "הבשלת חלב"³⁸), וי"א שהוא השליש האחרון של הבשלת התבואה³⁹ המכונה "הבשלת דונג"⁴⁰.
 יג. י"א שאם התחיל לקצור לפני הבאת שלישי מותר לקצור אף לאחריו⁴¹, וי"א שבכל מקרה אסור לקצור לאחר הבאת שלישי⁴².
 יד. קוצרין לפני העומר מפני הנטיעות שלא תיפסדנה⁴³, וקוצרין לפני העומר כדי לפנות מקום לבית האבל או לבית המדרש, שנאמר קצירכם ולא קציר מצוה⁴⁴.
 טו. האחרונים בדורנו התירו קציר מוקדם של תבואה לפני הפסח כפסי אש, לפני קציר כל השדה – רק קודם הבאת שלישי⁴⁵.

31. כן נראה משתיקת המפרשים והראשונים שטחינה וכד' הן אחרי הגדיש, אלא שגדיש הוא בכמות גדולה והותר (לפי דעת ר' יהודה) בקמח וקלי בכמות קטנה, ולשם עולי רגלים (תוס' מנחות סח ע"א ד"ה אבל לא גודשין), ולעטר את שווקי ירושלים (מנחות עא ע"ב אות א).
32. הרב שלמה רונפלד (תחומין ז עמ' 100), הרב שמואל דוד (אמונת עתיק חוב' 41).
33. מכיון שאיסור גדיש הוא מחשש שמא יבוא לאוכלו, ולכן אע"פ שהתירו לקצור ולהגדישו מחמת הפסד לא הותר לטחון שמא יאפה ויבוא לאוכלו.
34. ספרא (אמור פר' י), מנחות (פ"י מ"ט) ומהגמרא וכ"כ תויו"ט (מנחות שם). מתבאר שקצירה לשחת אינה נחשבת לקצירה וע"כ מותר לכתחילה לזרוע בקיץ אחר הבאת העומר על מנת להאכיל לבהמה.
35. מנחות (פ"י מ"ט), רמב"ם (פה"מ מנחות פ"י מ"ט).
36. מנחות (פ"י מ"ט), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הט"ו).
37. רש"י (ר"ה יב ע"ב ד"ה והזיתים, פסחים כג ע"א ד"ה קוצר), רש"ש (מנחות עא ע"א).
38. שו"ת באהלה של תורה (ח"ד סי' לג).
39. רמב"ם (מנחות פ"י מ"ח), רע"ב (מנחות פ"ח מ"ח).
40. שו"ת באהלה של תורה (ח"ד סי' לג).
41. דעת ר' יהודה במשנה במנחות, כ"פ רע"ב (מנחות פ"י מ"ט).
42. כן משמע מהרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הט"ו) אשר השמיט דברי ר' יהודה בענין קצירה לאחר הבאת שלישי אם התחיל לפני כן.
43. מנחות (פ"י מ"ט), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הט"ו), ורע"ב (מנחות פ"י מ"ט) כתב פירוש אחד משום שהתבואה מזיקה לנטיעות ופירוש שני משום כלאים, ולראב"ד (השגות, הל' כלאים פ"א ה"ו) אסור לזרוע אף שאר אילנות חוץ מגפן עם זרעים במפולת יד.
44. מנחות (פ"י מ"ט), פה"מ לרמב"ם (מנחות פ"ח מ"ט), רמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הט"ו).
45. הרב יעקב אריאל (באהלה של תורה ח"א סי' לד).

חבל נחלתו

טז. מותר לקטוף לצורך בהמה אף אחר הבאת שלישי⁴⁶. והאחרונים בדורנו התירו קציר תבואה לפני הפסח לצורך בהמה, ומלכתחילה עדיף לעשות זאת קודם הבאת שלישי ואז מותר להמשיך ולקצור גם לאחר הבאת שלישי⁴⁷.
יז. לא נתחייבו באיסור "חדש" אלא משנכנסו לארץ כנען שממערב לירדן⁴⁸.

סימן מ

פדיון פטר חמור ע"י אחרים

שאלה

או שווה כסף לכהן בשווי ארבעה זוזים (עין יפה), או עין רעה שני זוזים (ובדורנו השווי של עין יפה הוא כששים שקל). פטר החמור אסור בהנאה לפני פדיונו. לפני הפדיון מברך אקב"ו על פדיון פטר חמור ושהחיינו¹ ומיד כשברך ופדה העייר יוצא לחולין, ואח"כ צריך לתת פדיונו לכהן (רמב"ם הל' ביכורים פי"ב, שו"ע יו"ד סי' שכא).
ב. הסוגיא במסכת בכורות (יא ע"א) אומרת: "אמר רב שיזבי אמר רב הונא: הפודה פטר חמור של חבירו — פדיונו פדוי. איבעניא להו: פדיונו לפודה, או דלמא פדיונו לבעלים? אליבא דר"ש לא תיבעי לך, כיון דאמר מותר בהנאה — ממונא דבעלים הוא, כי תיבעי אליבא דרבי יהודה, דאמר אסור בהנאה, להקדש מדמי ליה, ורחמנא אמר:

יהודי ממקום סמוך השאיל אתון לגידול ולמשחק לילדי הישוב. האתון המליטה עייר. לא הצלחנו לברר האם הוא פטר חמור. האם חייבים לפדותו, האם הפדיון יכול להעשות ללא ידיעת בעלים, האם העייר הנפדה ע"י אדם אחר מכספו שייך לבעל העייר או לפודה, כמו"כ כיון שהוא ספק האם חייבים בפדיון?

תשובה

א. מצות פדיון פטר חמור היא מתנת כהונה, היינו בעל החמור פודה בשה את העייר הזכר הנולד מאתונו ונותן את השה לכהן. אם אין לו שה הוא יכול לתת כסף

46. מאירי (פסחים כג ע"א).

47. הרב יעקב אריאל (באהלה של תורה ח"א סי' לג).

48. ספרא (אמור פר' י).

1. כן כתבו היראים (סי' קמא), ס' הפרנס (סי' רצט), הסמ"ק (מצ' רמג). הטור (יו"ד סי' שכא) הביא את דעתם, וכתב שלפי הרא"ש אין מברכים. עפ"י הרמב"ם (הל' ברכות פי"א ה"ט) מברכים ואמנם בערוה"ש (יו"ד סי' שכא סט"ו) כתב שלא יברכו שהחיינו מפני שאין בכך שמחה, אולם לפי הרמב"ם טעם זה לא שייך. ועי' ביאור הגר"א (או"ח סי' כב) שנקט כרמב"ם. וכיון שבא"י התקבלה דעת הרמב"ם והגר"א לגבי מילה שאב מברך בכל מילה שהחיינו, ה"ה לגבי פדיון פטר חמור. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה – ירושלים: מילה היא ששון, משא"כ פפ"ח. (תשובת המחבר להלן).